

Vefsnlaks AS

Org.nr. 963 890 184

Notat

Fra: Vefsnlaks AS v/styreleder
Tema: Fremtidig eier- og driftsansvar Laksetrapper i Vefsnaregionen
Dato: Siste versjon – 041218

Konklusjon:

Fra 1870 og frem til 1956 ble totalt 15 laksetrapper oppført i Vefsnaregionen.

-13 trapper i Vefsnavassdraget

-1 trapp i Fustavassdraget

-1 trapp i Drevjavassdraget

Trappene ble oppført av ulike organer, og det er kun for Forsjordfors, Laksfors og Fellingfors i Vefsna at det finnes tinglyst (1888) overdragelse av grunn til trappene.

Det synes sannsynlig at trappene frem til etablering av Helgeland laksestyre i 1965 (Lov om laksefiske og innlandsfiske av 6.3. 1964) var eieransvaret ivaretatt av rettighetshaverne (i Vefsna ved Vefsna Laksetrappforening). Fra 1.1. 1965 ivaretok laksestyret eieransvaret.

Ny Lov om laksefisk og innlandsfisk mv. trådte i kraft 1.1. 1993, og laksestyrene ble da nedlagt. Fylkesmennene fikk da i oppdrag å overføre eierskap til alle anlegg til egnet lokal organisasjon/selskap. I Vefsnaregionen skjedde slik overføring kun for anlegget i Laksfors. I overdragelseserklæring fra 15.5. 1997 fremgår at anleggene i Laksfors vederlagsfritt overføres fra staten til Vefsnlaks AS. Det forutsettes videre at dersom Vefsnlaks AS legges ned skal anleggene gå tilbake til staten.

For øvrige trapper i Vefsna, Fusta og Drevjo skjedde ingen slik overføring av eieransvar.

Det er imidlertid rimelig klart at det var en intensjon i 1993 at anleggene skulle overføres fra staten til en aktuell lokal forvaltningsenhet.

At dette kun skjedde med anleggene i Laksfors kan ha sin forklaring i at fokus da først og fremst var på behandling av de infiserte vassdrag, og som en del av forberedelsene stengning av trappene.

Eierskapet til trappene, unntatt Laksfors, ble dermed ikke formelt avklart.

Laksetrappene er viktige forvaltningsanlegg, og en fremtidig god forvaltning og bestandsutvikling er avhengig av at hele trappesystemet fungerer optimalt. Det er derfor viktig at et lokalt organ er ansvarlig for alle trappene.

Tre alternativer fremstår som mulige:

1. Vefsnlaks AS omdannes til et eier- og driftsselskap for alle trapper i tillegg til Laksfors. Gjennom pågående drøftinger med Vefsna Regionalpark og forvaltningslagene avklares om selskapet også bør være ansvarlig for andre fellesoppgaver. Kommunene og forvaltningslagene (på vegne av rettighetshaverne) representeres på eiersiden. I tillegg kan det være aktuelt å vurdere fortsatt eierskap for Jeger- og fiskerforeningene. Øvrige eiere vurderes i prosessen.
2. Det etableres et nytt eier- og driftsselskap med eierskap evt. som i alt. 1.
3. Kommunene tar ansvaret for trappene og det etableres et IKS.

Uansett valg av alternativ er det forutsetninger som må oppfylles:

1. Overdragelse av eierskap forutsetter at trappene er restaurert i henhold plan utarbeidet av Vefsnlaks AS og forvaltningslagene. Det er sterkt ønskelig at det videre restaureringsarbeid legges inn som del av reetableringsprosjektet, og at den formelle overdragelse av eier- og driftsansvar skjer etter hvert som trappene er ferdig restaurert.
2. Når ansvaret for anlegg – som i alle fall fra 1965 til 1993 – har vært et statlig anliggende overtas av lokale organer, er det naturlig at man i en overgangsfase drøfter et årlig driftstilskudd. Kommunene har også – i tillegg til rettighetshaverne – interesser i og ansvar for trappene. Det er derfor naturlig at øvrig finansiering av drift blir et ansvar for kommunene og rettighetshaverne.

Vefsnlaks AS har som målsetning at grunnlag for ny eierstruktur og dermed driftsansvar for trappene skal være avklart i løpet av første kvartal 2019.

Bakgrunn/historikk:

Laksetrappene i Vefsna, Drevjo og Fusta er utbygget over en lang periode, og med ulik organisering og formalisering av byggherreansvar og fremtidig eier- og driftsansvar. Følgende er en enda ufullstendig historikk som et foreløpig grunnlag for den videre prosess for å finne frem til en hensiktsmessig og juridisk dekkende konklusjon om fremtidig eier og driftsansvar.

Det er innhentet informasjon fra rettsbøker for Helgeland sorenskriveri, Protokoll fra 1932 til 1965 for Vefsna Laksetrappforening, fylkesmannens arkivalia etter Helgeland Laksestyre, boken Nord Norske lakseelver av Magnus Berg, Grane Bygdebok, samt fra ulike spredte notater.

Vefsna:

Trappene i Forsjordfors, Laksfors og Fellingfors ble slik de ligger i dag etablert samlet i perioden 1886-1889. En første trapp i Forsjordfossen (vest) ble etablert i 1870-72, og var da den andre laksetrappen i Norge. Trappen fungerte for øvrig kun på visse vannføringer.

Utbyggingen ble gjennomført av «Comiteen for Laxetrappens oppførelse i Vefsnaelven». Komiteen ved Hans P. Dahl (direktør på «Engelskbruket») fikk i 1888 tinglyst fri grunn til oppførelse av disse tre laksetrappene. Andre tinglysninger vedrørende grunn har jeg ikke funnet pr. dato.

Trappen i Storforsen i Svenningselva ble oppført i privat regi av Alfred B. Meidell. Han var fra 1896 til 1900 bestyrer for Engelskbruket, og overtok i 1900 personlig jakt- og fiskerettighetene på Engelskbrukets tidligere eiendommer i Grane, samt en del

grunneiendommer. Det meste av eiendommer og rettigheter ble i 1914 kjøpt av Nesbruket. Trappen ble oppgradert i 1952 – 1953, da trolig i regi av laksetrappstyret.

I perioden 1953 – 1959 ble det bygget trapp i tunnel på vestre side av Fellingfors.

Øvrige trapper har jeg funnet følgende informasjon om:

Mjølkarlifors, Vriomfors, Fisklausfors og Hattfors	1922. Ny trapp i Mjølkarlifors 1956 (1953?), og reparasjon/ ombygging av trapp i Vriomfors samme år.
Pantdalslifors	1953
Mikkeljordfors og Olstadsfors	Arbeider påbegynt; men ikke fullført på 1950-tallet.
Trongfors og Trofors	1952-1954

Av protokollene fra Laksetrappforeningen/elveeierlaget – og ut fra informasjon hentet fra fylkesmannens arkiv – er det rimelig sikkert at byggherre til trappene bygget etter 1930 kan antas å være Laksetrappstyret/Elveeierlaget. Jeg mangler foreløpig informasjon vedrørende mulige byggherrer for trappene som i 1922 ble bygget i Mjølkarlifors, Vriomfors, Fisklausfors og Hattfors.

Jeg har ikke hatt tilgang på lovtekstene for lakselovene av 1863, 1891, 1905 og 1930. Her kan det ligge formuleringer som gir et sikrere svar på utviklingen av eier- og driftsansvar.

Fusta

Trappen i Forsmoforsen i Fusta ble utbygget i perioden 1876 – 1884. Utbyggingen ble finansiert ved et spleiselag blant alle grunneiere langs elven (også de oppstrøms Håkaliforsen), et stort bidrag fra Angelske stiftelser og statsbidrag.

Drevjo

Trappen i Forsmoforsen i Drevjo ble utbygget i perioden 1923 – 1927. Jeg har fått opplyst at grunneiere oppstrøms fors en bidro med arbeidstimer i forhold til lengde på den enkeltes elvestrekk.

Organisering/eierskap til trappeprosjektene.

Her er det nok en del informasjon som jeg ikke har hatt tid og anledning til å innhente.

Det følgende blir derfor ingen fullstendig oversikt, og det kan være behov for ytterligere vurderinger og informasjonsinnhenting.

Vefsna:

For de tre nederste trappene i Vefsna vet vi at «Commiteen for Laxetrappens oppførelse i Vefsnaelven» sto ansvarlig for oppførelsen. Noe mer enn at det ved tinglysning av grunn var Hans P. Dahl som representerte komiteen vet jeg ikke. Storforsen ble først bygget i ren privat regi av rettighetshaver Alfred B. Meidell.

I Vefsna hadde man senere en organisasjon med ansvar for laksetrappene – Vefsna Laksetrappforening – etablert av rettighetshaverne. Foreningen er også omtalt som Vefsna laksetrappkasse. Jeg har hatt tilgjengelig en protokoll som starter med et medlemsmøte 20.2. 1932, og som avsluttes med styremøte 9. mars 1965. Eneste sak på styremøte var valg av medlem til det nye laksestyret (jfr. Lakseloven av 6. mars 1964). I fylkesmannens arkiver fant jeg også skriv fra foreningen fra 1931, slik formulert at det kan antas at denne i en god tid har vært en etablert organisasjon.

Foreningen skiftet i 1952 navn til Vefsna Elveeierlag.

Av protokollen fremgår at foreningen hadde ansvaret for tilsyn, drift og reparasjon av trappene. Finansieringen var i 1952:

Årskontingent kr. 5,- pr. medlem
Avgift pr. fisker kr. 10,-
2 % av bortleie og fangst.

Hvor lenge før det nevnte medlemsmøte i februar 1932 foreningen ble stiftet har jeg ikke hatt anledning til å finne ut, men foreningen har hatt ansvaret – evt delansvar - for i alle fall de etableringer som fant sted på 1950-tallet. Denne konklusjon støttes av innholdet i en rekke dokumenter i fylkesmannens arkiv.

Fra 1965 trådte så ny Lov om laksefiske og innlandsfiske av 6.3. 1964 i kraft, og Helgeland laksestyre ble etablert. Laksetrappforeningen/elveeierlaget er ikke omhandlet i arkivene til Helgeland Laksestyre etter 1965. Ansvaret for laksetrappene ble da slik jeg kan lese ut fra lovteksten en naturlig oppgave for laksestyrene, og arbeidet med trappene finansiert gjennom den utlignede lakseskatt og statstilskudd.

Fra 1.1. 1993 fikk vi så dagens gjeldende Lov om laksefisk og innlandsfisk mv.

Ansvaret for trappene lå da på staten ved fylkesmannen. Dette konkluderer jeg med ut fra formulering i overdragelseserklæring 15.5. 1997 der anleggene i Laksfors vederlagsfritt overføres til Vefsnlaks AS fra Fylkesmannen i Nordland. I erklæringen heter det at anleggene skal gå tilbake til staten dersom Vefsnlaks AS legges ned. Fylkesmennene fikk ved innføring av den nye loven et pålegg om å avhende/overføre til andre organ alle eiendeler – inklusive trappene. Bl.a. dette opplegg var bakgrunnen for at Fylkesmannen i Nordland overførte eieransvaret for Laksfors til Vefsnlaks AS. Fylkesmannen anså trolig selskapet som en form for etterfølger etter/videreføring av Laksetrappforeningen/elveeierlaget. Det er imidlertid også slik at kommunene er delegert myndighet i henhold til denne loven, bl.a. § 15 som omhandler ansvar for fisketrapper, fiskerenner og liknende.

I DN-rapport 7-2011 «Handlingsplan for restaurering av fisketrapper for anadrome laksefisk (2011-2015)» er eierforholdene til trappene i Vefsna beskrevet slik:

Forsjordfors, Laksfors, Fellingfors (østre og vestre løp), Mikkeljordforsen og Olstadforsen er oppført med Vefsnlaks AS som eier. For Forsjordfors og Laksfors er Mosjøen og Omegn Næringssselskap KF oppført som medansvarlig for tilsyn.

Fylkesmannen i Nordland står oppført som eier av Storforsen i Svenningdalselva.

Øvrige trapper i Vefsnassdragnet (Austervefsna og Unkra) er ikke nevnt. Dette har trolig sammenheng med at disse trappene i to ulike rapporter i 2008/2009 ble vurdert som ikke aktuelle for omfattende restaurering.

Det kan således sies at eieransvaret til trappene i Vefsnassdragnet siden 1993 har vært noe uavklart, med unntak for Laksfors (avklart 1997). Ut fra formuleringene i overdragelseserklæringen for Laksfors, kan man imidlertid legge inn den tolkning at trappene må vurderes som statlig ansvar/eiendom.

Fusta:

Trappen i Forsmoforsen i Fusta ble oppført gjennom et spleiselag blant rettighetshavere/grunneiere, og ansvaret har opp gjennom årene vært ivaretatt av rettighetshaverne - i de senere år FUSAM – og reetableringsprosjektet (fra 2008).

Noen juridisk formalisering har jeg imidlertid ikke funnet.

I DN rapport 7-2011 er Fustavassdragets grunneierlag? (FUSAM) oppført som eier.

Drevjo

Også trappen i Forsmoforsen i Drevjo ble oppført gjennom et samarbeide mellom rettighetshavere og grunneiere, og eieransvaret har som i Fusta vært ivaretatt av disse, uten at jeg heller ikke her har funnet noen juridisk formalisering av eierforholdet.

Ansvaret de senere år har vært delt mellom elveeierlaget og reetableringsprosjektet (fra 2008)

I DN rapport 7-2011 er Drevja Elveeierlag oppført som eier.

Fremtidig eier- og driftsansvar

Det kan finnes ulike modeller for et fremtidig eier- og driftsansvar for de ulike trappene. For øvrig må vi også i den vurderingen ha med trappen i Hundåla, og også ha for øye at det kan være en fremtidig oppgave å få etablert nye trapper – bl.a. i Eiteråga og i Håkaliforsen sør av Luktvatn.

Slik jeg tolker den informasjon jeg har innhentet til nå synes det slik at det opp gjennom historien har vært rettighetshavere og grunneiere som gjennom sine organisasjoner har hatt ansvar/delansvar for trappene. Jeg tar da som utgangspunkt at «Commiteen for laxetrappens oppførelse i Vefsna elv» har sitt utspring i en organisering av rettighetshavere og grunneiere. Om dette siste må det innhentes mer informasjon.

Av protokollen til Laksetrappforeningen/Laksetrappkassen fremgår også rimelig klart at ansvaret for trappene var tillagt foreningen, og finansiert gjennom overføringer fra rettighetshaverne og offentlige tilskudd.

Følger man denne vurdering videre fremstår det umiddelbart som naturlig at eierskap og dermed driftsansvar tillegges rettighetshaverne gjennom en organisasjon som kan defineres som en videreføring av Lakstrappforeningen/Lakstrappkassen. Forvaltningslagene har klart definerte oppgaver i henhold til loven, og herunder ligger ikke umiddelbart naturlig eierskap/driftsansvar for trappene. Det kan således være naturlig å etablere en egen organisasjon/selskap som overtar eierskap og driftsansvar for trappene. Det må da gjennomgå hvilken formell juridisk funksjon laksestyret i realiteten hadde i forhold til eier- og driftsansvar for trappene i perioden 1965 til 1993. Jfr. overføring av eierskap til Laksforsen fra Staten til Vefsnlaks AS i 1997.

Men – som nevnt foran så er også myndighet i henhold til Lov om laksefisk og innlandsfisk, § 15 – Fiske-trapp, fiskerenne o.l. - delegert til kommunene. Kommunene er for øvrig delegert ansvar også i henhold til §§ 12, 27, 28, 31, 36, 40 og 47.

Det er en rekke forhold som i det videre arbeid etter at eierskap er formalisert må avklares. Det er kun for Laksfors at det foreligger formalisering av eierskap og adkomst. For Forsjordfors og Fellingfors finnes en tinglyst rett til grunn til laksetrapp, men det er ikke noen avtale om adkomst.

For øvrige trapper er hverken eierskap til trappene eller adkomst formalisert.

Med eierskap følger også ansvaret for drift, tilsyn og vedlikehold. Som nevnt foran hadde man for Laksetrappforeningen/-kassen en finansieringsmodell. Denne forutsetter midlertid at det er inntekter av betydning fra fisket, og det vil ta en del år før så er tilfelle. Rettighetshaverne har etter den lange perioden med stengte elver allerede betydelige utgifter i en oppstartsfase.

Det er også et spørsmål om det kan være hensiktsmessig å ha en videreføring av Laksetrappforeningen i form av et eget selskap som får overført eierskapet og dermed driftsansvaret for alle trappene i våre anadrome vassdrag.

De som først og fremst har interesse av og behov for laksetrappene er:

- Rettighetshaverne (organisert i forvaltningslagene)
- De tre kommunene (ref. bl.a. delegert ansvar i henhold til Lov om lakse- og innlandsfisk)
- Fylkesmannen med det regional ansvar
- Miljødirektoratet som det sentrale, utøvende og rådgivende organ i forvaltningen.

Så må også nevnes betydningen laksetrappene har for Norges evne til å oppfylle sine internasjonale forpliktelser i henhold til villaks konvensjonen om bevaring av den Nord Atlantiske laksestammen. Likeså må det påpekes at det pågående reetableringsprosjekt etter min mening ikke kan avsluttes før også alle laksetrappene er reetablert. Det videre arbeid med restaurering av trappene må derfor legges økonomisk og administrativt inn som en del av reetableringsprosjektet frem til 2022/2023. Etter hvert som trappene er restaurert overføres så naturlig eier- og driftsansvaret til det som man lokalt finner frem til som det naturlige organ.

Det er derfor avgjørende at de foran nevnte organer sammen finner frem til den fremtidige løsning – organisatorisk og driftsøkonomisk.

Laksetrappene er viktige forvaltningsanlegg, og forutsetningen for en optimal forvaltning av vassdragene er at hele laksetrappsystemet fungerer optimalt, slik at laks og sjø ørret for tilgang til gyteområdene i hele vassdragssystemets lengde.

Et felles eier- og driftsansvar – lokalt forankret - for alle trappene er derfor å foretrekke.

Vefsnlaks AS har som målsetning i løpet av januar å ha på plass grunnlag for endelig vurdering av fremtidig eier- og driftsansvar for trappene i Vefsna-, Fusta. Og Drevjo vassdragene.

Jim Nerdal
Styreleder Vefsnlaks AS